

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1.1 ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.1.1 ขั้นตอนการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนคือการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม และการประเมินประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรม

1.1.2 องค์ประกอบของขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่น มี 3 ส่วนคือระดับความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และทักษะ (Skill) การปฏิบัติงาน

1.1.3 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องมีองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การบริหารองค์การการท่องเที่ยวของชุมชน การแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมภาวะผู้นำ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การฝึกอบรมเพื่อสร้างองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ทักษะการนำเที่ยวและการให้บริการต่างๆ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนหรือของที่ระลึก การทดลองจัดการท่องเที่ยว การติดตามและประเมินผล การท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวของชุมชน

1.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวไม่เป็นไปอย่างแท้จริง เกิดปัญหาในการจูงใจหรือส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นการดำเนินงาน ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบและถูกต้อง ทั้งด้านการวางแผน การจัดตั้งองค์กร และการบริหารจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว การพัฒนารูปแบบกิจกรรมและการบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับขีดความสามารถรองรับได้ของพื้นที่ และสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของชุมชน อีกทั้งยังขาดความเข้าใจในขั้นตอนการจัดการ

การท่องเที่ยวของชุมชน ขาดทักษะการนำเที่ยว ทักษะการเป็นผู้สื่อความหมายชุมชน และทักษะการบริการแก่นักท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ขาดกฎระเบียบและมาตรการที่เข้มงวดและชัดเจนในการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ขาดศักยภาพในการผลิตสินค้าของที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์และน่าสนใจ ส่วนใหญ่นำสินค้าของที่ระลึกจากที่อื่นมาขาย นอกจากนี้ ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือเกิดความขัดแย้งในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้น ชุมชนจึงต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงทักษะการบริหารจัดการ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้มาตรฐานและเกิดประสิทธิภาพต่อไป

1.1.5 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมขีดความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับผู้นำท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้นำชุมชนการท่องเที่ยวหมู่บ้านป่าละอู 1 ท่าน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวชุมชน 2 ท่าน อาจารย์ด้านการท่องเที่ยวและโรงแรม จำนวน 1 ท่าน หัวหน้าสถานศึกษาในชุมชน 1 ท่าน ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอหัวหิน 1 ท่าน รวมทั้งหมด 5 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่า รายการหัวข้อเรื่องโดยรวมทั้งหมด 20 หัวข้อเรื่องมีความสำคัญอยู่ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.42) และหัวข้อเรื่องที่มีระดับความสำคัญมากที่สุด (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 5.00) มี 4 หัวข้อเรื่อง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การออกแบบกิจกรรมและการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาสินค้าและของที่ระลึกของชุมชน ส่วนหัวข้อเรื่องที่เหลือ มีความสำคัญในระดับมาก นอกจากนี้ หัวข้อเรื่องที่มีความสำคัญเป็น 2 อันดับสุดท้าย และมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.60) คือ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และ การทำบัญชีเพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จากนั้น นำผลการสัมภาษณ์มากำหนดเป็นร่างหัวข้อเรื่องในหลักสูตรฝึกอบรมต่อไป

1.1.6 การสำรวจความต้องการและความจำเป็นของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยใช้แบบสำรวจความต้องการในการฝึกอบรมกับผู้นำชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ชุด โดยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ตอนคือ

1) ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 56) มีอายุเฉลี่ย 45.12 ปี ทั้งนี้ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 41-60 ปี (ร้อยละ 54) และเกือบทั้งหมดสมรสแล้ว (ร้อยละ 81.80) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 93.50) มากกว่าครึ่งเป็นเกษตรกร ทำนา ทำสวน และทำไร่ (ร้อยละ 62.50) และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนคือ 12,038.66 บาท โดยส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 10,000 บาท (ร้อยละ 67.10) และดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมต่างๆ ในชุมชน (ร้อยละ 29.30) โดยมีระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งผู้นำ

อยู่ในชุมชนโดยเฉลี่ย 4.54 ปี ทั้งนี้ ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งผู้นำอยู่ในชุมชนไม่เกิน 20 ปี (ร้อยละ 72.90) ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นคนในชุมชนโดยกำเนิด (ร้อยละ 85.80) ส่วนผู้ที่ย้ายมาจากที่อื่น ส่วนใหญ่ย้ายมาจากภาคกลาง (ร้อยละ 80.70) นอกจากนี้ ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยเฉลี่ย 34.58 ปี โดยมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประมาณ 21-40 ปี (ร้อยละ 41.80)

2) ความต้องการในฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดเคยเข้ารับการฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ร้อยละ 96) และเคยรู้จักการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ร้อยละ 85.80) โดยได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า หมายถึง ชุมชนร่วมมือกันและมีบทบาทเป็นเจ้าของในการจัดการการท่องเที่ยว (ร้อยละ 32.60) ในอัตราส่วนใกล้เคียงกับที่ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป็นการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน (ร้อยละ 32.20) ในขณะเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง โดยสามารถยกตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในชุมชน (ร้อยละ 54) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานในชุมชน (ร้อยละ 52.30) รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม เทศกาล งานประเพณี (ร้อยละ 46.50) ส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 49) สำหรับจำนวนวันที่เหมาะสมในการจัดฝึกอบรมคือ 2 วัน (ร้อยละ 43) และหากมีการฝึกอบรมมากกว่าหนึ่งวัน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า จะสะดวกมากขึ้น ถ้ามีการพักค้างคืน (ร้อยละ 52.50) ส่วนวันที่เหมาะสมในการฝึกอบรมคือวันจันทร์-วันศุกร์ (ร้อยละ 55.80) เดือนที่เหมาะสมมากที่สุดในการฝึกอบรมคือ เดือนสิงหาคม และเดือนตุลาคม ในอัตราส่วนที่เท่ากัน (ร้อยละ 96.50) นอกจากนี้ หากถามถึงสถานที่ที่สะดวกในการเข้ารับการอบรม กลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะอบรมในต่างจังหวัดมาเป็นอันดับที่ 1 (ร้อยละ 65.30) ในขณะเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกวิธีการศึกษาดูงานนอกสถานที่หรือการศึกษา ณ สถานที่จริงมากที่สุด (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.09) และกลุ่มตัวอย่างเลือกสื่อประกอบการฝึกอบรมประเภทแหล่งเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน/สถานที่ศึกษาจริงๆ มากที่สุด (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.16) ส่วนเครื่องมือประเมินผลที่ต้องการในการฝึกอบรมมากที่สุดคือ แบบสัมภาษณ์ (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.46)

3) ระดับความรู้เดิมและความต้องการหัวข้อ/เนื้อหาในการฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งหมด 8 หน่วยเรียน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.13) และมีความต้องการฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.09)

1.2 ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร (ในขั้นตอนที่ 1) มาประกอบกับทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อนำมาเป็นกรอบในการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ฉบับร่าง) ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม 4 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1.2.1 ระบุหลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม การกำหนดหลักการและเหตุผลจะได้มาจากการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงการสำรวจความต้องการฝึกอบรมกับผู้นำชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

1.2.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับหลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้ เกิดทัศนคติที่ดี และเกิดทักษะการปฏิบัติงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่ผู้เข้ารับการอบรม รวมถึงต้องนำไปสู่การแก้ปัญหาและอุปสรรคที่ไต้หวันเจอ (ในขั้นตอนที่ 1) ซึ่งวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมมี 3 ประการคือ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม 1) เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) เกิดทัศนคติที่ดีและถูกต้องในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) เกิดทักษะการปฏิบัติงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4) สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปประยุกต์ใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสมต่อไป

1.2.3 กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งประกอบไปด้วยหัวข้อเรื่อง/หน่วยเรียน จำนวน 8 หัวข้อ และในแต่ละหัวข้อ/หน่วยเรียน ประกอบด้วย 5 ส่วนที่สำคัญคือ

1) วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยพิจารณาวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมเป็นหลัก

2) เนื้อหาในการฝึกอบรม เป็นข้อมูลเนื้อหาที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยพิจารณาเนื้อหาและลำดับตามความต้องการผู้เข้ารับการฝึกอบรม (ตามขั้นตอนที่ 1) เนื้อหาในหลักสูตรฝึกอบรมประกอบไปด้วยภาคทฤษฎีและปฏิบัติ แบ่งเป็น 8 หัวข้อ/หน่วยเรียน ได้แก่ หน่วยที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จำนวน 3 ชั่วโมง หน่วยที่ 2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 3 ชั่วโมง หน่วยที่ 3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3 ชั่วโมง หน่วยที่ 4 การจัดการชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม จำนวน 3 ชั่วโมง หน่วยที่ 5 การจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 6 ชั่วโมง หน่วยที่ 6 การออกแบบกิจกรรมและการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 6 ชั่วโมง หน่วยที่ 7 การตลาดและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว จำนวน

6 ชั่วโมง หน่วยที่ 8 การสื่อความหมายชุมชน จำนวน 6 ชั่วโมง และการศึกษาดูงานนอกสถานที่ จำนวน 6 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 42 ชั่วโมง โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 7 วัน

3) **วิธีการฝึกอบรม** หมายถึงเทคนิค วิธีการ และกิจกรรมที่ผู้วิจัยเลือกใช้ ในกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งจะคำนึงถึงความพร้อมและพื้นฐานของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นหลัก โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มีทั้งการบรรยายให้ความรู้และการฝึกปฏิบัติด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถให้กับผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การบรรยาย (Lecture) การถามคำถาม (Questioning) การอภิปรายทั้งชั้น (Class Discussion) การอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussion) การระดมสมอง (Brain storming) การทำแผนที่ความคิด (Mind mapping) กิจกรรมการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อม (SWOT Analysis) การนำเสนอ (Presentation) เป็นรายกลุ่มและรายบุคคล การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop) กรณีศึกษา (Case Study) การสาธิต (Demonstration) การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (Field Trip) รวมถึงการใช้เกมส์ (Games) และเพลง (Songs) ประกอบการฝึกอบรม เป็นต้น โดยใช้สถานที่ทำการฝึกอบรมที่พื้งมีในชุมชน รวมถึงสถานที่ที่เหมาะสมกับการศึกษาเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4) **สื่อประกอบการฝึกอบรม** โดยผู้วิจัยได้เลือกสื่อประกอบการฝึกอบรมในแต่ละหัวข้อเรื่อง/หน่วยเรียนให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาในการฝึกอบรม และคำนึงถึงระดับความสำคัญในแต่ละวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ได้แก่ เอกสารประกอบการฝึกอบรม คอมพิวเตอร์ และ LCD สื่อประกอบการสอนแบบโปรแกรม Power Point วิดีทัศน์และเครื่องเล่นวีดีทัศน์ บทปฏิบัติการ และอุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ปากกาเคมี ปากกาสี สีเทียน สีไม้ กระดาษ Flip Chart บอร์ดสำหรับติดกระดาษ Flip Chart กระดาษ A4 และวัสดุประกอบการเล่นเกมกิจกรรมสัมพันธ์และการเล่นเกมต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีแหล่งศึกษาเรียนรู้ภายในชุมชน เช่น แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรม และประเพณีต่างๆ ของชุมชน รวมถึงวิสาหกิจชุมชน แหล่งจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน และสินค้าของที่ระลึก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวภายนอกชุมชนเพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานในสถานที่จริง

5) **การประเมินผล** คือเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการเรียนรู้การฝึกอบรม ที่ต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมและเนื้อหาในการฝึกอบรม ดังนี้คือ

5.1) รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรมแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 5.1.1) ประเมินผลก่อนและหลังการฝึกอบรม ได้แก่ การทดสอบความรู้ การวัดทัศนคติ การประเมินทักษะการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการฝึกอบรม 5.1.2) ประเมินผลระหว่างการฝึกอบรม โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การแสดงความคิดเห็น การซักถามและการตอบคำถาม การมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ การประเมินจากผลงานที่เกิดขึ้น ทักษะการปฏิบัติงาน รวมถึงการประเมินจากการทำแบบฝึกหัดท้ายหน่วยเรียนในแต่ละหัวข้อ/หน่วยเรียน 5.1.3) ประเมินผลหลังจากการฝึกอบรม ได้แก่ การประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการฝึกอบรม โดยประเมินในเชิงระบบ 3 ส่วนคือ ปัจจัยนำเข้าของการฝึกอบรม (Input) กระบวนการดำเนินการฝึกอบรม (Process) และผลที่ได้รับจากการอบรม (Output)

5.2) แบบประเมินผลการฝึกอบรม ได้แก่ 5.2.1) แบบทดสอบวัดความรู้ (knowledge test) แบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ 5.2.2) แบบฝึกหัดท้ายหน่วยเรียน แบบเลือกตอบถูกผิด จำนวน 80 ข้อ (หน่วยเรียนละ 10 ข้อ) 5.2.3) แบบวัดทัศนคติ (Attitude Test) จำนวน 16 ข้อ (หน่วยเรียนละ 2 ข้อ) 5.2.4) แบบสังเกตพฤติกรรมหรือทักษะการปฏิบัติงาน (Skill Test) 5.2.5) แบบสอบถามความพึงพอใจ (Satisfaction) ต่อกระบวนการฝึกอบรม

5.3) เกณฑ์การผ่านหลักสูตรอบรม ได้แก่ 5.3.1) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องมีระยะเวลาในการเข้าอบรมตลอดหลักสูตรไม่ต่ำกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ หรือไม่น้อยกว่า 34 ชั่วโมง 5.3.2) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องได้คะแนนระดับความรู้หลังการฝึกอบรม ไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ 5.3.3) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องได้คะแนนระดับความรู้ทั้งหมดจากแบบฝึกหัดท้ายหน่วยเรียน ไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ 5.3.4) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องได้คะแนนเฉลี่ยทัศนคติอยู่ในระดับมาก คือไม่น้อยกว่า 3.50 5.3.5) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องได้ค่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก คือไม่น้อยกว่า 3.50 5.3.6) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องได้ค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจต่อกระบวนการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก คือไม่น้อยกว่า 3.50 5.3.7) เข้าร่วมการศึกษาดูงานทั้งในและนอกชุมชน โดยมีผลสรุปผลการศึกษาดูงานส่งทุกคน 5.3.8) ผู้เข้าฝึกอบรมต้องฝึกปฏิบัติกิจกรรมตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในแผนการฝึกอบรม และพิจารณาจากผลงานที่ได้รับมอบหมาย

1.2.4 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) และปรับปรุงแก้ไข
หลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ก่อนที่จะนำไปทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมในขั้นตอนต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) จากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง 3 ท่านคือ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ ความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) ผลการประเมินพบว่า องค์ประกอบทั้งหมดของหลักสูตรฝึกอบรมในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.22) และมีความสอดคล้องในทุกองค์ประกอบ (โดยมีค่าความสอดคล้องทั้งฉบับเท่ากับ 0.93) ซึ่งแสดงได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) นี้ มีความสอดคล้องสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรฝึกอบรมนี้ให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ กล่าวคือ ระยะเวลาในการฝึกอบรม 7 วัน

ติดต่อกัน อาจดำเนินการได้ยากมากตามสภาพความเป็นจริง จึงควรแบ่งการฝึกอบรมออกเป็น 2-3 ช่วง เพื่อความสะดวกในการดำเนินการฝึกอบรม สะดวกแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและวิทยากร ฝึกอบรม ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) มีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกับ ผลการศึกษา ความต้องการในการฝึกอบรม และการพัฒนาขีดความสามารถการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่ถูกต้องตามแนวคิดและทฤษฎีแก่นำชุมชนท้องถิ่นได้ และสามารถหลักสูตรฝึกอบรม (ฉบับร่าง) นี้ ไปฝึกอบรมทดลองใช้จริงต่อไปได้

1.3 ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ฉบับร่าง) ที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้นำมากำหนดขั้นตอนการทดลองและประเมินประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว ที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนที่สำคัญคือ

1.3.1 การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ในภาคสนาม (Field Test) ซึ่งใช้แผนการทดลองแบบ One-Group Pretest-Posttest Design มีการดำเนินงาน 2 ขั้นตอนคือ

1) วางแผนฝึกอบรมหรือการเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกอบรม โดยมีขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ 1.1) จัดทำโครงการฝึกอบรม 1.2) ประชาสัมพันธ์โครงการฝึกอบรม 1.3) กำหนดคุณสมบัติและจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม 1.4) คัดเลือกและเตรียมความพร้อมของวิทยากรฝึกอบรม 1.5) จัดตารางฝึกอบรม 1.6) จัดทำแผนการสอน 1.7) จัดทำเอกสารประกอบการฝึกอบรม 1.8) จัดเตรียมสื่อประกอบการฝึกอบรม 1.9) จัดเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และการบริการสนับสนุนต่างๆ รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานด้วย

2) ดำเนินการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการตามโครงการฝึกอบรม เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมกับตัวแทนผู้นำชุมชนท้องถิ่นของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ท่าน โดยผู้วิจัยร่วมกับตัวแทนผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างได้กำหนดช่วงวัน เวลา และสถานที่ ในการปฏิบัติการ (Action Research) โดยดำเนินการฝึกอบรมให้เป็นไปตามหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้น ดังนี้คือ

2.1) ระยะเวลาการฝึกอบรม โดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมใหญ่ๆ คือกิจกรรมการฝึกอบรมในชั้นเรียน 4 วัน และกิจกรรมฝึกอบรมนอกชั้นเรียน 3 วัน โดยได้แบ่งการฝึกอบรมออกเป็น 3 ช่วง รวม 7 วัน ได้แก่ ระยะเวลาที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 6-7 กรกฎาคม 2556 ระยะเวลาที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 13-14 กรกฎาคม 2556 และระยะเวลาที่ 3 ตั้งแต่วันที่ 20-22 กรกฎาคม 2556

2.2) สถานที่ฝึกอบรม คือห้องประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมถึงสถานที่

ที่เหมาะสมกับการศึกษาเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ภายในชุมชน ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม รวมถึงชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาเพื่อการศึกษาดูงานในสถานที่จริง

1.3.2) การประเมินประสิทธิภาพของสูตรฝึกอบรม ซึ่งหลังจากมีการฝึกอบรมเพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมแล้ว จากนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว เพื่อยืนยันประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้สร้างขึ้น และเป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรฝึกอบรมนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อีกทั้ง ยังสามารถเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ทั้งการพัฒนาระดับความรู้ให้สูงขึ้น ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้ดีขึ้น และสร้างทักษะด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เพิ่มขึ้น ซึ่งผลการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม แบ่งออกเป็น 10 ประเด็น ดังนี้คือ

1) การประเมินผลระดับความรู้จากคะแนนการทำแบบทดสอบความรู้ระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ก่อนการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งมีระดับความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับต่ำ (ร้อยละ 76.70) โดยมีค่าคะแนนต่ำสุดคือ 10 คะแนน มีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 26 คะแนน และมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.00 คะแนน แต่หลังจากผ่านการฝึกอบรมแล้ว กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีระดับความรู้อยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 100.00) โดยมีค่าคะแนนต่ำสุดคือ 28 คะแนน มีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 37 คะแนน และมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 32.40 คะแนน

2) การประเมินผลการเรียนรู้จากผลคะแนนการทำแบบทดสอบความรู้ระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนเฉลี่ยก่อนในการทำแบบทดสอบความรู้การฝึกอบรม เท่ากับ 17.00 คิดเป็นร้อยละ 42.50 และมีคะแนนเฉลี่ยในการทำแบบทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรม เท่ากับ 32.40 คิดเป็นร้อยละ 81.00 จะเห็นได้ว่า ผลคะแนนเฉลี่ยในการทำแบบทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 15.40 คิดเป็นร้อยละ 38.50 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมส่งผลให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้น

3) ผลประเมินการผ่านตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วยเรียน โดยวัดจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียนในแต่ละหัวข้อ/หน่วยเรียน ที่ต้องผ่านเกณฑ์การประเมินในแต่ละหน่วยเรียนไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีผลการเรียนรู้ที่ผ่านตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วยเรียนในภาพรวมทั้งหมด โดยได้คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 8.23 หรือคิดเป็นร้อยละ 82.30 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์

4) ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม โดยการเปรียบเทียบคะแนนการวัดผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม (E1,E2) โดยการวัดผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม จากผลคะแนนการทำแบบฝึกหัดท้ายหน่วยเรียน (E1) กับผลคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดความรู้ (E2) ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียน (E1) คือร้อยละ 82.30 มากกว่าคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดความรู้ (E2) คือร้อยละ 81.00 หมายความว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีประสิทธิภาพที่ระดับ 82.38/81.00 ซึ่งสูงกว่าประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ระดับ 80/80 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

5) ระดับทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าต้องอยู่ในระดับมาก (มีค่าคะแนนเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.50) ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับทัศนคติที่ดีมากต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งก่อนและหลังจากฝึกอบรม กล่าวคือ ก่อนฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติที่ดีมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.14) ส่วนหลังจากฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติที่ดีมากขึ้น (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.48)

6) ระดับทักษะการปฏิบัติงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าต้องอยู่ในระดับมาก (มีค่าคะแนนเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.50) ผลการศึกษาพบว่า หลังจากเข้ารับการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับทักษะการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ก่อนฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับทักษะการปฏิบัติงานน้อย (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.38) ส่วนหลังจากฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับทักษะการปฏิบัติงานมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.67)

7) ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ก่อนการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับความรู้เท่ากับ 17.00 ($\bar{x} = 17.00$, S.D. = 4.518) ส่วนหลังการดำเนินการฝึกอบรมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับความรู้เท่ากับ 32.40 ($\bar{x} = 32.40$, S.D. = 2.513) และเมื่อนำไปทดสอบความแตกต่างของคะแนนทั้ง 2 กลุ่ม โดยการวิเคราะห์ความแตกต่าง ที่ใช้สถิติ Paired Sample t-test พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ($t = -19.073$, $p = .000$) นั่นคือ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้สร้างขึ้นนี้ สามารถนำไปใช้พัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไปได้

8) ทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ก่อนการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับทัศนคติเท่ากับ 4.14 ($\bar{x} = 4.14$, S.D. = 0.146) ส่วนหลังการดำเนินการฝึกอบรมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับทัศนคติ

เท่ากับ 4.48 ($\bar{x} = 4.48$, S.D. = 0.139) และเมื่อนำไปทดสอบความแตกต่างของคะแนนทั้ง 2 กลุ่ม โดยการวิเคราะห์ความแตกต่าง ที่ใช้สถิติ Paired Sample t-test พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ($t = -18.194$, $p = .000$) กล่าวคือ ผู้เข้าการอบรมมีทัศนคติต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้สร้างขึ้นนี้ สามารถนำไปพัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้มีทัศนคติที่ดีและถูกต้องในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไปได้

9) ทักษะการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการฝึกอบรมระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ก่อนการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของทักษะการปฏิบัติงานเท่ากับ 2.38 ($\bar{x} = 2.38$, S.D. = 0.315) ส่วนหลังจากดำเนินการฝึกอบรมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยของทักษะการปฏิบัติงานเท่ากับ 3.67 ($\bar{x} = 3.67$, S.D. = 0.209) และเมื่อนำไปทดสอบความแตกต่างของคะแนนทั้ง 2 กลุ่ม โดยการวิเคราะห์ความแตกต่าง ที่ใช้สถิติ Paired Sample t-test พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ($t = -19.625$, $p = .000$) นั่นคือ ผู้เข้าการอบรมมีทักษะการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้สร้างขึ้น สามารถนำไปใช้พัฒนาทักษะผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้มีขีดความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไปได้

10) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งกำหนดไว้ต้องอยู่ในระดับมาก (มีคะแนนเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.50) โดยประเมินภาพแวดล้อม 3 ส่วน คือ 1) ปัจจัยนำเข้าของการฝึกอบรม (Input) 2) กระบวนการดำเนินการฝึกอบรม (Process) และ 3) ผลที่ได้รับจากการอบรม (Output) ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.28) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจมากที่สุดในเรื่องความเหมาะสมของสื่อที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.60) และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากในเรื่องที่เหลือทั้งหมด โดยมีความพึงพอใจมากในเรื่องความเหมาะสมของกิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมตลอดหลักสูตร (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.50) และประเด็นความเหมาะสมของเนื้อหาในการฝึกอบรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.43) ตามลำดับ

1.3.3 การแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อความสมบูรณ์ โดยนำผลการประเมินประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรมมาแก้ไขและปรับปรุง เพื่อให้ได้หลักสูตรฝึกอบรมที่มีคุณภาพและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อพิจารณาตัดสินได้ว่า โครงการฝึกอบรมหรือหลักสูตรฝึกอบรมควรจะปรับปรุงและพัฒนาไปในลักษณะใด หรือควรจะทำดำเนินการต่อไป หรือควรนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีหรือเป็นหลักสูตรกลางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันในพื้นที่ศึกษาอื่นๆ ต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ มาแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ดังนี้คือ

1) ระยะเวลาในการฝึกอบรม โดยเพิ่มในข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัย ในครั้งนี้ และในกรณีที่น่าหลักสูตรไปฝึกอบรมจริงในขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม โดย ทำการจัดฝึกอบรม แบ่งออกเป็นช่วงสั้นๆ 3 ช่วง ช่วงละ 1-2 วัน รวม 7 วัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ในกระบวนการเรียนรู้ให้มากที่สุด รวมถึงเพื่อความสะดวกในการดำเนินการฝึกอบรม สะดวกแก่ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและวิทยากรฝึกอบรม

2) วิธีการประเมินผลการฝึกอบรม ควรปรับวิธีการประเมินผลหัวข้อ/ หน่วยเรียนย่อยๆ ในการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมตามหัวข้อ/หน่วยเรียน ย่อยๆ ด้วย

2. อภิปรายผลการวิจัย

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ยึดเป็นแนวทางหลักในการวิจัยครั้งนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา หลักสูตร แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรม แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งการดำเนินการวิจัย ดังกล่าว มีข้อควรให้นำมาอภิปราย ดังนี้คือ

2.1 ผลการวิจัยข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง ขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ขีดความสามารถ ที่ผู้นำชุมชนท้องถิ่นควรมีในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จ มี 3 ส่วนที่สำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และ ทักษะที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้น ขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่น จึงประกอบด้วยขีดความสามารถ 3 ด้านคือ ความรู้ ทักษะ และทักษะการปฏิบัติงานที่จำเป็นต้องมี เพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งบุคคลจะมีขีดความสามารถ ในการปฏิบัติหน้าที่ได้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เกิดขึ้น 3 ขั้นตอนคือ 2.1.1) เกิดความรู้ เกิดทักษะ และทัศนคติในสิ่งที่จะทำ 2.1.2) ให้บุคคลได้มีประสบการณ์ในการกระทำหรือปฏิบัติในสิ่งนั้น และ 2.1.3) การได้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหรือกระทำสิ่งนั้น จนกระทั่งมีการแสดงออกในการกระทำ หรือการปฏิบัติหรือประสิทธิภาพ (Houston, 1972: 7-8 ; ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา, 2540: 19-22) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาบุคลากร สามารถทำได้หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การอบรม และการพัฒนาองค์กร แต่ทั้งนี้ ถ้าเป็นการฝึกอบรมจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้บุคคล

มีความรู้ ความสามารถ มีเจตคติ และมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นจากการเรียนรู้จนสามารถทำกิจกรรมหรืองานเฉพาะอย่างได้ดี (दनय तेयनपुम, 2539: 45) แต่การฝึกอบรมจะเกิดประโยชน์สูงสุดได้ จำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่จะใช้เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานนั้น ผู้วิจัยต้องศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง (3 Sources & Face) ที่สอดคล้องกับแนวคิดของ กุลประภัสสร สิงห์บุระอุดม (2551: 22-30) ได้แก่ แหล่งแรกคือ สังคมหรือสภาพสังคม ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แหล่งที่สองคือผู้เรียนหรือผู้เข้าฝึกอบรม เกี่ยวกับความต้องการและความจำเป็นในการฝึกอบรม และแหล่งที่สาม คือ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจากสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้สร้างขึ้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต่อไป

2.2 ผลการพัฒนาหลักสูตรและการประเมินโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ฉบับร่าง) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามแนวคิดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1949: 1) ทาบา (Taba, 1962: 12) และ นักรบ ระวังการณ์ (2539: 12-17) ที่มีขั้นตอนในการพัฒนาหลายขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอนการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิเคราะห์หาความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรม ซึ่งถือว่า มีประโยชน์และเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม (วิเชียร ชิวพิมาย, 2528: 7-15) เนื่องจากทำให้กระบวนการพัฒนามีกรอบและทิศทาง นอกจากนี้ ในการพัฒนาหลักสูตรทั่วไปหรือหลักสูตรฝึกอบรมต้องกระทำอย่างมีขั้นตอน มีกระบวนการ และถูกต้องตามลำดับ จะส่งผลให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพ (สงัด อุทรานันท์, 2532: 254) โดยผู้วิจัยได้ยึดหลักการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีการกำหนดหน่วยการเรียนรู้และเนื้อหา วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการประเมินผล ตามสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นของผู้เข้าอบรม จึงทำให้หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น มีความสมบูรณ์ในระดับหนึ่ง และเมื่อผ่านการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด จึงทำให้หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าวสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงศ์ใหญ่ (2533: 231) ที่พบว่าหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จะทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะนำไปใช้ทดลองนำร่องต่อไปได้ และผลจากการพัฒนาหลักสูตรตามกระบวนการดังกล่าว เมื่อมีการนำไปทดลองใช้แล้วพบว่า ผลการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ด้านความรู้ เจตคติ และทักษะการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีความจำเป็นต้องผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามขั้นตอนที่ถูกต้อง จึงทำให้หลักสูตรมีคุณค่าต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมและสามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคมต่อไป

2.3 ผลการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยจากแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่พบว่า หลังจากทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ค่าคะแนนจากแบบทดสอบวัดความรู้ของกลุ่มตัวอย่างมากกว่าค่าคะแนนจากแบบทดสอบวัดความรู้ที่ได้ก่อนการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกชัย เอื้อเพื่อ (2537: 82) องอาจ จงพิสุทธิบุปผา (2541: 121) พรชัย หนูแก้ว (2541: 121) และศิริพงษ์ เสาภายน (2545: 135) ณัฐ ไทยอุทิศ (2545: 166) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งผลการฝึกอบรมพบว่า หลังจากฝึกอบรมผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการพัฒนาการดีขึ้นกว่าก่อนเข้ารับการฝึกอบรม แสดงว่าหลักสูตรฝึกอบรมสามารถพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้จริง เนื่องจาก ผลการศึกษาด้านผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ทักษะคิด และทักษะการปฏิบัติงานของกลุ่มตัวอย่างเมื่อนำผลต่างของคะแนนค่าเฉลี่ยเปรียบเทียบกันระหว่างก่อนและหลังปฏิบัติการฝึกอบรมและทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนมีการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมทุกหน่วยการเรียนรู้ ร้อยละ 80 ทั้งนี้ เนื่องจาก

2.3.1 หลักสูตรฝึกอบรม เป็นหลักสูตรมีเนื้อหาสาระตรงตามความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และถูกต้องตามหลักการและแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.3.2 ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความสนใจ มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ารับการฝึกอบรมด้วยความสมัครใจ มีความตั้งใจฟังบรรยายจากวิทยากร และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย รวมถึงผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้น จึงเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน สามารถแสดงความคิดเห็นร่วมอภิปรายกับวิทยากร และเพื่อนๆ ในกลุ่มย่อยได้เป็นอย่างดี จึงสอดคล้องตามแนวคิดของ เรืองลักษณ์ โรจนพันธ์ (2539: 34) ที่ได้กล่าวว่า การคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างเหมาะสม และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ จะช่วยสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมได้

2.3.3 หัวข้อฝึกอบรม เป็นเนื้อหาสาระที่พัฒนาขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามระบบการฝึกอบรม ซึ่งจะทำให้หลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริง ดังนั้น การกำหนดหัวข้อในการฝึกอบรมครั้งนี้ ถือได้ว่ากลุ่มตัวแทนของผู้นำชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสเลือกหัวข้อที่ฝึกอบรมเอง ทำให้บทเรียนมีความหมายสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้เข้าอบรม ซึ่งสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ว่า เรียนรู้เมื่อเขาต้องการจะเรียน เรียนรู้เฉพาะสิ่งที่จำเป็นจะเรียนเพื่อต้องการนำไปปฏิบัติ และรู้ว่าเป็นประโยชน์กับเขาจริงๆ (อุทัย หิรัญโต, 2525: 202-204) ซึ่งผลการวิจัยนี้ยืนยันให้เห็นว่า ในการดำเนินการฝึกอบรม ถ้าหลักสูตรที่ใช้ฝึกอบรมสอดคล้องกับสภาพปัญหา

ความต้องการของผู้เรียน ความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ได้จริงๆ กับการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน การกำหนดเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการฝึกอบรมที่คำนึงถึงจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ จะทำให้ผู้เรียน มีความสนใจและมีความต้องการที่จะเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยความกระตือรือร้นและ ด้วยความเต็มใจ

2.3.4 กิจกรรมการฝึกอบรม โดยในแต่ละหน่วยมีกิจกรรมอย่างหลากหลาย เช่น การบรรยาย การถาม-ตอบ การอภิปรายกลุ่มย่อย การระดมสมอง การทำแผนที่ความคิด กิจกรรม SWOT Anlysis การนำเสนอที่เป็นรายกลุ่มและรายบุคคล การประชุมเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา การสาธิตและการฝึกปฏิบัติ การใช้เกมส์และเพลงประกอบการฝึกอบรม รวมถึงการศึกษาดูงานนอกสถานที่ นอกจากนี้ ยังมีการนำประสบการณ์จากการปฏิบัติงานมาวิเคราะห์ร่วมกัน ที่ทำให้เกิด แนวคิดที่หลากหลาย ทั้งนี้ จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้สอดคล้องกับแนวคิด ของ ชูชัย สมิทธิไกร (2548: 171-193) และ เรืองลักษณ์ โรจนพันธ์ (2539: 46) ที่กล่าวว่าเทคนิค การฝึกอบรมที่หลากหลาย จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ วัสดุอุปกรณ์ สื่อประกอบการฝึกอบรม ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการฝึกอบรม มีผลต่อการเรียนรู้ ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล (2544: 139) พรชัย หนูแก้ว (2541: 121) ศิริพงษ์ เสาภายน (2545: 138) และชาติร มณีโกศล (2538: 221) ที่ศึกษาพบว่า การพัฒนาหลักสูตรที่มีขั้นตอนตามหลักการ มีการจัดกิจกรรมและสื่อ ประกอบการอบรมที่หลากหลาย จะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย นอกจากนี้ ได้มีการใช้วิธีการสอนแบบการแสวงหาความรู้ด้วยกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ทำบทเรียน มีความไม่เบื่อหน่าย โดยมีการยืดหยุ่นตามความเหมาะสมตามวัย เวลา และสถานที่ ทำให้ผู้เรียน สามารถบรรยายประสบการณ์เดิมของตนเองมาใช้เชื่อมโยงได้กับความรู้ใหม่ที่รับรู้และปฏิบัติ จึงทำให้สามารถเรียนรู้ได้รวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่ง วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2537:140-145) ที่สรุปไว้ว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี เมื่อสอนในสิ่งที่สนใจ ตรงกับความต้องการ กระตุ้น ความคิด และการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน ในขณะเดียวกัน หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่กล่าวว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีด้วยการกระทำ กล่าวคือ การให้ความรู้หรือสร้างความชำนาญใดๆ กับกลุ่มผู้ใหญ่ จะต้องให้เขาเรียนโดยการปฏิบัติหรือทดลองทำ (อุทัย ทิรัญโต, 2525: 202-204) ในทำนองเดียวกันกับ หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ Thorndike and Vorenson (สมคิด เมตไตรพันธ์, 2530: 84) ที่ได้เสนอ ไว้ว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดี ถ้าถือเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ที่เขามี และผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง จึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ค้นคว้าหาคำตอบเอง และเป็นไปตาม หลักการเรียนรู้ทฤษฎีเชื่อมโยงสัมพันธ์ของ Thorndike (อ้างใน อรุณ รักธรรม, 2537: 136) จาก ผลการวิจัยในประเด็นนี้ ชี้ให้เห็นว่า ในการจัดกิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมผู้ใหญ่ ผู้จัดต้องเน้นให้ผู้เรียน เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ให้ผู้ใหญ่เรียนรู้โดยการกระทำ หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การปฏิบัติ

และการสรุปเนื้อหาในประเด็นต่างๆ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้ใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมที่มี มาเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ทำให้บทเรียน มีความหมายและคุณค่าต่อตัวเขา ซึ่งจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ หรือเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นได้

2.3.5 สื่อประกอบการฝึกอบรม ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้สื่อและอุปกรณ์ในการดำเนินการฝึกอบรมจากการประเมินหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นผู้วิจัยนำมาแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำและเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทำให้สื่อและอุปกรณ์มีคุณภาพในระดับหนึ่งต่อการนำไปใช้จริง และเมื่อผู้วิจัยนำไปทดลองใช้ปฏิบัติการจริง พบว่า สื่อเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากของจริง การปฏิบัติจริง และทำแบบฝึกหัดต่างๆ ตามกระบวนการฝึกอบรม อีกทั้ง ยังได้มีการฝึกปฏิบัติในหลายๆ รูปแบบในช่วงการฝึกอบรม จึงทำให้พบว่า ผู้นำชุมชนท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการเรียนรู้ ซึ่งหลักการใช้สื่อประกอบการฝึกอบรมนี้ ได้สอดคล้องกับกฎของการฝึกหัด (Law of Exercise) ของ Thorndike (อรุณ รักธรรม, 2537: 337) และหลักการใช้สื่อเพื่อความจำระยะยาวตามแนวคิดของ สมคิด อิศระวัฒน์ (2543: 85) ที่ได้กล่าวว่า วิธีการเรียนที่เน้นการปฏิบัติ จะทำให้ผู้เรียนสามารถจดจำได้นาน เกิดเป็นความคงทนในการเรียนรู้ และเพื่อเน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นๆ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล ดังนั้น ในการใช้สื่อและอุปกรณ์เพื่อประกอบการฝึกอบรม วิทยากรหรือผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีโอกาสปฏิบัติจริง หรือการรับงานฝึกอบรมที่ต้องปฏิบัติจริง สิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการสำคัญคือ ผู้เรียนต้องมีโอกาสเรียนรู้จากการทำแบบฝึกหัดที่เป็นของจริงหรือใกล้เคียงกับของจริงให้มากที่สุด เพื่อจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำแบบฝึกหัดนั้นๆ

2.3.6 วิทยากร เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละหน่วยเป็นอย่างดี ประกอบกับมีความเต็มใจมาให้การฝึกอบรม มีความสามารถที่จะกระตุ้นและจูงใจให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้มีส่วนร่วมปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม มีโอกาสได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการฝึกอบรม และคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้มากที่สุด ส่งผลให้ผู้เข้าอบรมสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บัลด์วิน และ วิลเลียม (Baldwin and William, 1988: 45) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้มีผู้คอยช่วยเหลือเอื้ออำนวยให้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ข้อควรคำนึงสำหรับการเลือกวิทยากรฝึกอบรมประการหนึ่งคือ ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ และสร้างบรรยากาศอันดี ให้เกิดขึ้นกับการฝึกอบรม (ยงยุทธ เกษสาคร, 2544: 4 ; เรืองลักษณ์ โรจน์พันธ์, 2539: 32) จึงอาจกล่าวได้ว่า ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การฝึกอบรมและผู้เข้าอบรมด้วย

2.3.7 การประเมินผลการฝึกอบรม ในการปฏิบัติการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยเรียนนั้นๆ ผู้สอนหรือวิทยากรจะต้องวัดผลก่อนและหลังปฏิบัติการฝึกอบรม ทั้งนี้ จะต้องแจ้งให้ผู้เรียนทราบทุกครั้งว่า ผลการวัดก่อนเรียนได้เท่าไร อย่างไร หลังจากการฝึกอบรมไปแล้ว ได้ผลอย่างไรเท่าไร เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างก่อน-หลังของแต่ละคน และแต่ละกลุ่มได้ผลต่างกันอย่างไร นอกจากนี้ ในการกระทำกิจกรรมในแต่ละกิจกรรม วิทยากรควรมีการประเมินผลโดยการให้สมาชิกแต่ละคน และแต่ละกลุ่ม ได้อภิปรายการประเมินผลการปฏิบัติการในกิจกรรมนั้นๆ แล้วผู้สอนหรือวิทยากรจะต้องแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ ยกย่องชมเชย หรือให้รางวัลเล็กๆ น้อยๆ ด้วย โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีการแข่งขัน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสนใจร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนด้วยความตั้งใจ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของกฎการเรียนรู้ (Law of Learning) เรื่องกฎผลลัพธ์ (Law of Effect) ของ Thorndike (อรุณ รักธรรม, 2537: 137) และทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner (อรุณ รักธรรม, 2537: 137) ที่กล่าวว่า การที่บุคคลได้รับผลเป็นที่พึงพอใจในการกระทำ พฤติกรรมนั้นเป็นการเสริมแรง (Reinforcement) แต่ทั้งนี้ ต้องประเมินไม่ให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเป็นการเรียนเพื่อเอาคะแนน หรือแข่งขันความเก่งหรือไม่เก่ง ซึ่งจะขัดแย้งกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ต้องการเรียนโดยการแนะแนว ไม่ใช่การสอบ หรือเอาคะแนน (อุทัย หิรัญโต, 2525: 204) จากการดำเนินการฝึกอบรมและมีการวัดผลในลักษณะดังกล่าว ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เพราะในการกระทำทุกครั้ง เขาจะได้รับทราบผลการกระทำของเขาเอง

จากการนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติการฝึกอบรมและผลการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความมั่นใจว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนี้มีประสิทธิภาพ เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป นอกจากนี้ ยังมีความมั่นใจว่า ผู้นำชุมชนท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการฝึกอบรมโดยหลักสูตรนี้ จะต้องมีความรู้ มีทัศนคติ และทักษะในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มมากขึ้น และจะส่งผลให้ผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

ผลจาก “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ในครั้งนี้ พบว่า การทดลองฝึกอบรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้สร้างขึ้น ทำให้ผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สามารถพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และทักษะการปฏิบัติงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ทั้งนี้ เพื่อให้การนำเอา

หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว ไปใช้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และต่อหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือชุมชนอื่นๆ ดังนี้คือ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.1.1 จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ผลวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนท้องถิ่นพบปัญหาและอุปสรรคมากมายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และได้นำปัญหานั้นๆ ที่มาแก้ไขได้ด้วยวิธีการฝึกอบรม ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติงาน แต่อย่างไรก็ตาม จะสังเกตได้ว่า เป็นเพียงการแก้ปัญหาในบางประเด็นเท่านั้น ยังคงมีปัญหาอีกหลายประการที่จะต้องดำเนินการแก้ไขด้วยวิธีอื่นๆ เพื่อที่จะพัฒนาขีดความสามารถของผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษา และองค์กรกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น ควรเข้ามาร่วมมือกันเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้นำชุมชนให้มีความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

3.1.2 รัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบ ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และวางแผนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน คนในชุมชนควรได้รับความรู้เพิ่มเติมมากขึ้นที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน นอกจากนี้ คนในชุมชนท้องถิ่นควรได้รับประโยชน์จากรายได้ของการท่องเที่ยวที่ตนเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ และสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข โดยที่การท่องเที่ยวไม่ไปทำลายระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน อันจะส่งผลให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอยู่ดีกินดีและมีความสุขตลอดไป

3.1.3 แนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรในชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ วิธีการหนึ่งที่สามารถทำได้สะดวกที่สุดคือ จัดให้มีนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือจัดให้มีผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาเพื่อคอยให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ อาจมีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงในชุมชนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โดยการจัดฝึกอบรมหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระยะสั้น หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชุมชนที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว และมีความพร้อมด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งจะประหยัดงบประมาณมากกว่าการอบรมในทุกชุมชน

3.1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) หรือสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สทท.) ควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดทำคู่มือการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นองค์กรกลางรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถนำคู่มือดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ซึ่งในคู่มืออาจจะมีแนวทางการดำเนินงานด้านต่างๆ ที่สะดวกต่อการนำไปใช้งานได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้กับบุคลากรในชุมชนท้องถิ่น

3.1.5 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่มีอยู่ในห้องเรียน ให้เป็นการเรียนไปพร้อมการทำกิจกรรม โดยการนำผู้เรียนไปยังชุมชนต้นแบบที่ได้ผ่านการฝึกอบรมจนสามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมีนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกเข้าไปศึกษาดูงานอย่างสม่ำเสมอ มาเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) ของสถาบันการศึกษา โดยใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน และให้การท่องเที่ยวเป็นเวทีสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว รวมถึงการเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเพื่อพัฒนาครั้งนี้มีลำดับขั้นตอนที่ผสมผสานระเบียบวิธีวิจัยทั้งปริมาณและคุณภาพเข้าไว้ด้วยกัน คือ การวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงสำรวจ การวิจัยเชิงทดลอง และการวิจัยประเมินผล ซึ่งข้อมูลของแต่ละขั้นตอนมีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งต่อไปยังกิจกรรมการวิจัยในขั้นตอนต่อไป ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต้นแบบที่ใช้ระยะเวลาดำเนินการวิจัยในระยะสั้นเช่นนี้ ถือว่ามีประโยชน์มาก เพราะสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะการปฏิบัติงาน ในขณะเดียวกันยังสามารถนำไปเป็นพื้นฐานการปฏิบัติงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวในสถานการณ์จริงของชุมชนต่อไปได้ ดังนั้น ในการนำผลวิจัยไปใช้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมในลักษณะนี้ จึงมีข้อเสนอแนะที่ควรคำนึงถึง ดังนี้คือ

3.2.1 ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ควรเริ่มต้นจากการค้นหาความจำเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการระบุที่มาและความจำเป็นของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาวิชา วิธีการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์ การฝึกอบรม การประเมินผลการฝึกอบรม และประการที่สำคัญคือ การฝึกอบรมในแต่ละครั้งต้องมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับฝึกอบรม

3.2.2 หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นควรมีการนำไปหาประสิทธิภาพของหลักสูตรก่อนนำไปใช้ฝึกอบรมจริง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบในลักษณะชี้แนะ ให้คำปรึกษา

หรืออาจนำหลักสูตรไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่จะนำหลักสูตรไปใช้มากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

3.2.3 ในการปฏิบัติการใช้หลักสูตรฝึกอบรม ควรดำเนินการฝึกอบรมให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมผู้ใหญ่ ที่ต้องคำนึงถึงเรื่องระยะเวลาในการฝึกอบรม ความใกล้เคียงของสถานที่ฝึกอบรม กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์ ตลอดจนการประเมินผลที่ต้องสอดคล้องกับวัยผู้ใหญ่ และต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมเป็นประการสำคัญ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังจากการฝึกอบรม

3.2.4 เทคนิควิธีการฝึกอบรม ซึ่งกิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมสำหรับผู้ใหญ่ที่ควรจัดให้มีในการฝึกอบรมแต่ละครั้งคือ สอนโดยร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และใช้แบบฝึกหัดหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มทักษะให้ชำนาญมากขึ้น รวมถึงบรรยากาศการฝึกอบรมจะต้องเป็นไปอย่างสนุกสนาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด นอกจากนี้ การประเมินผลที่ต้องมีเป็นระยะๆ แต่ไม่บ่อยจนเกินไป และระหว่างการฝึกอบรมต้องมีการพักบ่อยๆ แต่ไม่ควรเกิน 1 ชั่วโมงครั้ง ทั้งนี้ หากใช้เวลาเกินกว่านี้ ผู้เข้าอบรมจะรู้สึกอึดอัด และไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่อไป

3.2.5 สื่อการสอนประเภทปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น จัดว่าเป็นสื่อประเภทบุคคลของท้องถิ่นที่มีคุณค่า และเป็นการบูรณาการความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเข้ากับความรู้ทางวิชาการ ดังนั้น การจัดการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ผู้ออกแบบสื่อการสอน ควรให้ความสำคัญกับการนำปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนมาเป็นวิทยากร เพื่อเป็นต้นแบบการปฏิบัติที่ดี และเข้าใจธรรมชาติของคนในชุมชนได้ดีกว่าวิทยากรภายนอก นอกจากนี้ ยังถือเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางด้านการศึกษานอกระบบ ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนท้องถิ่น

3.2.6 วิทยากรหรือผู้นำการฝึกอบรม ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมบรรลุเป้าหมาย จึงมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติแก่วิทยากร ดังนี้คือ

1) วิทยากรควรมีลักษณะส่วนตัวที่ดูสบายๆ มั่นใจ อบอุ่น น่าเชื่อถือ เปิดใจกว้าง และมีมนุษยสัมพันธ์ ไม่ยึดตัวเองเป็นหลัก ระมัดระวังการแสดงออกในทางลบ เช่น ความรำคาญ ความไม่อดกลั้น และความโกรธ เป็นต้น ยอมรับและไม่สงสัยเคลือบแคลงในความรู้ของผู้เข้าอบรม และใช้น้ำเสียงที่กระตือรือร้นหรือจูงใจให้ผู้เรียนกล้าแบ่งปันความรู้ ความคิด และการเรียนรู้

2) วิทยากรต้องสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดภายในห้องฝึกอบรม คอยให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำแก่กลุ่มผู้เข้าอบรม มุ่งเน้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ แต่ยืดหยุ่นในวิธีทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ด้วย

3) สิ่งทีวิทยากรไม่ควรกระทำคือ ชี้ไปที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมท่านใดท่านหนึ่ง เอามือล้วงกระเป๋า ถอนตัวจากกลุ่ม เดินวนเวียนไปมาบ่อยและเร็วในขณะที่อยู่บนเวที การหันหลังให้ผู้เข้าอบรม ละเลยความคิดเห็นของใครบางคน ตัดสินความคิดเห็นของบางคนว่าไม่ถูกต้อง ดำเนินการด้วยวิธีการไม่ชัดเจน สอนแบบมือคุด มองแต่โน้ต ด่วนตัดสิน สร้างความกดดันให้แก่ผู้เข้าอบรม แสดงปฏิกิริยาทางลบ หรือเปิดเผยเกินไป

4) สิ่งทีวิทยากรควรกระทำในการนำอบรมคือ ดำเนินการอบรมเป็นขั้นเป็นตอน สื่อสารทางสายตา ภาษาทางกาย เข้าใกล้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม กระตุ้นผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้เกิดการมีส่วนร่วม มีมุขตลก มีความคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดความมีน้ำใจต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ใช้สไลด์ทัศน์ช่วย ทำกระบวนการให้ชัดเจน เชื่อมความรู้ใหม่ๆ กับความรู้เดิม

3.2.7 ในกรณีที่ต้องเพิ่มเติมเนื้อหาในหลักสูตรฝึกอบรม ผู้ดำเนินการควรจะเลือกหัวข้อและเนื้อหาให้ครอบคลุมในสาขาวิชานั้นๆ แต่ไม่ควรที่จะเน้นในเรื่องรายละเอียดและซับซ้อนเกินไป ควรเน้นเรื่องใกล้ตัวก่อนที่จะนำไปสู่หลักการใหญ่ๆ

3.3 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานวิจัยในครั้งต่อไป จึงขอเสนอแนะดังนี้

3.3.1 ควรนำหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้พัฒนาขึ้นในครั้งนี้นำไปทดลองใช้ โดยการจัดฝึกอบรมระยะสั้น ประมาณ 1-2 วัน ให้กับหน่วยท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เพื่อเป็นการประเมินผลประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรม และนำผลที่ได้มาปรับปรุงให้หลักสูตรฝึกอบรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.3.2 ควรมีการขยายการฝึกอบรมเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไปสู่ประชาชนในชุมชนกลุ่มอื่นๆ ด้วย เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเสริมสร้างขีดความสามารถให้กับบุคลากรในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

3.3.3 ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในด้านอื่นๆ ที่เป็นหลักสูตรแบบเน้นเฉพาะและเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติงานในแต่ละด้าน เช่น หลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน หลักสูตรฝึกอบรมการบริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) หลักสูตรฝึกอบรมนักสื่อความหมายชุมชน เป็นต้น